

KIRGIZ EDEBİYATI ÖRNEĞİNDE KÜLTÜREL KİMLİK ARAYIŞI

THE SEARCH FOR CULTURAL IDENTITY IN THE CASE OF KYRGYZ LITERATURE

Nazgül ENTERİYEVA*

ÖZ: Kimlik kavramının iki anlamı vardır. Biri ulusal diğeri kültürel kimliktir. Kültürel kimlik, bireyin belirli bir toplumun kültür öğeleri ile özdeşleşerek edindiği benlik, aitlik duygusu ve kimliğinin sembolü denilebilir. Kültürel kimliği oluşturan semboller bütünü belirli bir coğrafyada, ülkede ve ailede görüp edinilen toplumsal inanışları, kültürleri, gelenek-görenekleri, örf- adetleri, değerleri ifade eder. Kültürel kimlik bir yandan belirli bir kolektif şuuru yansıtırken diğer yandan bireyin belirli bir milliyete, etniğe veya ırka aidiyetini yansıtır. Çalışmada inovasyon teknolojisinin getirdiği iletişim hızı ile birlikte söz konusu gelişim ve değişimin kültürel kimlik üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri üzerinde durulacak. Küreselleşmenin baskın itici gücü kültürel kimlik kavramın kendisini ve tüm anlam alanlarını silikleştirmeye devam etmektedir. Bu noktada milletler kendi kültürel kimliklerini koruyabilmek için nasıl bir aksiyon içinde olmalı, devlet yönetimi nezdinde müdahale olmalı mı, hangi düzeyde olmalı, zira zorbalık beraberinde hep hüsrana getirmiştir. Çarlık Rusya'sının Türkistan topraklarına nüfuzu ile başlayıp SSCB dönemi ile sıklaşan asimilasyon politikası bu durumun açık bir göstergesidir. Çalışmada Kırgızların bu süreçteki kültürel kimlik arayışı edebi eserler üzerinden gösterilmiştir. Günümüz Kırgız edebiyatı teknolojinin getirdiği küresel değişim hızına karşı koyamamış, konu yelpazesini oldukça genişletmiştir. Küreselleşme bağlamında kültürel kimliğin dönüşümü tek kültürlü, çok kültürlü ve kültürlerarası kimlik sorusu bu genişleme ile birlikte ortaya konmuştur. Kimi eserlerde konuların işleniş biçimi, kimilerinde sınırlı, kimilerinde ise yetersizdir. Eskiden, kalıba konulmuş karakterler (kötü/olumsuz kahraman- iyi /olumlu kahraman gibi) kesinlik kazanmış, değişim veya dönüşüme tabii değilken günümüz edebi eserlerinde esnek karakterler sıkça görülmeye başlanmıştır. Bu makale, küreselleşmenin kültürel kimliğin oluşumu ve dönüşümü üzerindeki etkisine ilişkin bir çalışmayı edebi eserler üzerinden sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Kimlik, Sansür, Kültürel Miras, Kırgız Edebiyatı, Kimlik Arayışı

ABSTRACT: The concept of identity has two meanings. One is national identity and the other is cultural identity. Cultural identity can be called a symbol of the sense of self, belonging and identity that a person acquires by identifying with the cultural elements of a particular society. The set of symbols expresses social beliefs, cults, traditions, customs and values seen and acquired in a particular geography, country and family. While cultural identity reflects a certain collective consciousness, on the other hand, it also reflects a person's belonging to a particular nationality, ethnic group or race. The study will focus on the positive and negative effects of the said development and change on cultural identity along with the speed of

* Arş. Gör. Dr.-Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü/Ankara-nazgul.enteriyeva@hbv.edu.tr (Orcid: 0009-0008-1390-7759)

communication brought by innovative technologies. The dominant driving force of globalization continues to obscure the very concept of cultural identity and its entire scope of meaning. At this stage, what actions should nations take to protect their own cultural identity, should there be intervention from the state administration, at what level, because tyranny has always brought disappointment. The assimilation policy, which began with the invasion of Tsarist Russia into the Turkestan lands and was tightened during the USSR, is a clear indicator of this situation. In this study, the search for cultural identity of the Kyrgyz people throughout this historical process is shown through literary works. Modern Kyrgyz literature could not resist the speed of global changes brought by technology and significantly expanded its range of topics. The transformation of cultural identity in the context of globalization, the issue of monocultural, multicultural and intercultural identity is put forward with this expansion. In some literary works, the treatment of subjects is disjointed, in some limited, and in some inadequate. In the past, stereotypical characters (such as bad/negative hero - good/positive hero) were defined and not subject to change or transformation, and now "flexible" characters have become common in modern literary works. This article presents a study of the impact of globalization on the formation and transformation of cultural identity through literary works.

Keywords: Cultural Identity, Censorship, Cultural Heritage, Kyrgyz Literature, Search For Identity

Giriş

Her siyasi düzen genel çerçevede insani değerleri ve toplumsal düzeni benimsemiş, kitlesel kin ve nefretten uzak, çalışkan, itaatkâr bir insan kitlesi arar. Bu kitleyi oluşturabilmek için de en eski dönemden günümüze kadar edebiyat önemli aktör rolünü üstlenmiştir. Edebiyat üzerinden yeni düzenler yüceltilmiş, eskiler yerilmiştir. Kırgızların edebiyat dünyası da birçok tarihî olaylara tanık olmuş tarihin önemli katılımcısı ve gözlemcisi olarak varlığını korumuştur. Uzun göç yollarında söylenen türkû, ninni, ağıt, destan gibi sözlü eserler zengin bir halk edebiyatının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Yerleşik hayata geçiş ile birlikte Kırgızların yazılı edebiyatı da kendini göstermeye başlamış hem estetik hem içerik bakımından dünya edebiyatı eserleriyle boy ölçüşebilecek niteliğe ulaşmıştır. Söz konusu gelişim ve değişim sürecine ayrıntılı bakmak gerekirse aşağıdaki hususlar dikkat çekmektedir.

1850'lerden sonra Kırgız tarihinde önemli bir dönüm noktası yaşanmış, Kırgızlar Çarlık Rusya'sının egemenliği altına girmeye başlamıştır. Bu egemenlik ile birlikte Kırgız aydınların eserleri basılmaya başlamıştır. 1911'de Kırgız dil bilimcisi Arabay Uulu İşenaalı'nın, Hafız Sarkeyev ile hazırladığı 'Alıp bēēcaki tōtō okuu (Hızlı okuma için Elif Be) adlı kitabı Ufa'da yayınlanmıştır. Aynı yıl Arabay uulu Kırgız düşünür ve şair Moldo Kılıç Şamırkan Uulu'nun "Kıssa-i Zilzala" adlı kitabını kendi önsözü ile neşretmiştir. 1912'de ise "Cazuu örnöktörü" (Yazım kuralları) adlı kitabı Orenburg şehrinde yayınlanmıştır. Daha sonra Sadık Uulu Osmanaalı "Muhtasar tarih-i Kirgiziya" (Kırgızların kısaca tarihi) ve "Tarih-i Kirgiz Şadmanya" (Şabdan kahramana ithaf edilmiş Kırgız tarihi) adlı iki eser neşredilmiştir. 1922'den itibaren SSCB düzeni ile birlikte ilk edebi eserler görülmeye başlamıştır. Şair A. Tokombayev'in "Epoha Oktyabrya

(Ekim Asrı) adlı şiiri bilinen ilk edebi eser olarak kayda geçmiştir (Kırgız Adabiyatı, 2004: 31).

Mevcut yönetim, edebiyatın gücünden de istifade ederek kimliklerinden uzaklaşmış, milli duyarlılık ilkesinden uzak, Sovyet ideolojisinin kolektif şuuruna tabi yeni bir insan/halk tipi yaratmak istemiştir. O güne kadar aralarında herhangi bir tarihî teması olmamış, coğrafi açıdan da kesişmesi zor olan, dolayısıyla sosyo-kültürel anlamda birbirine çok yabancı Rus/Kırgız kültürü birleşince kaçınılmaz etno-kültürel sorunlar yaşanmıştır. Bu sorunların farkında olmayan Kırgız halkı, Sovyet ideolojisine, komünizme ve bu düşüncüyü savunanlara karşı herhangi bir “kuşku duymadan” yaklaşmış, duyanlar ise sürgün veya ölüm ile cezalandırılmıştır. Mevcut düzenin adeta gökyüzünden inen yeni bir din gibi kutsanması istenmiştir. Böylece Kırgız halk edebiyatının zengin hazinesinden beslenen yazar ve şairler sosyal realizmi “büyük bir sevinç ve coşkuyla” karşılamışlar, sanat güçlerini “yenidünya”nın egemenliğini yüceltmek ve “yeni sistem”in propagandasını yapmak için harcamışlardır. Karşı çıkan aydınlara ise hapishanelerde işkenceler yapılmış, ya sürülmüş ya acımasızca kurşuna dizilmiş; eserleri ise yok edilmiştir (Stamov, 1991: 5-8). Bundan dolayı siyasi ve toplumsal düzenin savunuculuğunu yapan eserler çoğalmış, milli kültür yerini yabancı, sözle ıslah edilmiş, sakat ve sahte bir kültüre bırakmıştır. O zamanın Kırgız edebiyatçıları, ata erkil toplumun derebeylik döneminde yetişmiş fakir aile çocuklarıydı. Bu yazarların bir kısmı yeni hayatı, yeni kültürü –madalyonun öbür yanını düşünmeden- gönülden benimsemiş, bu yolda eser üretmeyi kendine görev bilmişlerdir. Zaten aksi bir durum beklenemezdi, zira eserler sıkı sansüre tabiydi. Sanatın esas hedefinden sapan Kırgız yazarları eserlerinde sosyal konuları işlerken siyasi itaat ilkesine tabi kalmışlardır. Böylece, edebiyat başta olmak üzere tüm sanat varlığı direktiflerle kısıtlanmış, sakat bırakılmıştır. Gerçek sanat değil, suni sanat alkışlanmıştır. Bu minvalde sanat yapanlar itibar kazanmıştır. O dönemin eserlerinde kimliğinden koparılan ve baskı altında var olmaya çalışan halkın ezilmişlik duygusu değil, “kolhoz” düzenindeki mutlu refah bir yaşam tasvir edilmeye odaklanılmıştır.

1941’de Kırgız halkı ve SSCB sınırları içerisinde yer alan diğer Türk halkları hiçbir çıkarı veya çatışması olmadığı bir savaşa “Великая Отечественная война” (Büyük Vatan Savaşı) adı altında Sovyet yönetimi tarafından sürüklenmiştir. Kırgız halkı bu savaşı kendi bağımsızlık savaşı gibi benimsemek veya benimsediğini göstermek zorundaydı. Böylece 1940’lı yıllardan sonra başlayan bu dönem yazarlara yeni konu yelpazesi açmıştır. Daha önceki ‘propagandacı’ üsluba, kahramanlık ve vatanseverlik gibi konular eklenmiş, bu anlamda yeni eserler yazılmaya başlanmıştır (Çeribaş, 2012: 753-780). Böylece yönetim çıkarları ile sürtüşmeyen “toplumsal birlik ve beraberliği” aşıl原因an edebi eserler engelsiz yayınlanırken toplumsal gerçekçilik çerçevesinde yazılmış eserler ise sıkı sansüre tabi olmaya devam etmiştir.

Ferdî ve milli varlığından koparılan sanatçı gerçek duygu ve gözlemini bastırarak hayatta kalmak uğruna direktif sanatını icra etmeye devam ederken çok nadir da olsa Sovyet dönemindeki haksızlıkların, hoyrat kıyımların karşısındaki sessizliği sorgulayan eserler de yazılmıştır (Asakeyeva, 2015: 536).

Bu sorgulamalar açıkça değil, satır aralarına gizlenmiştir. Dünyaca ünlü yazar Cengiz Aytmatov'un 1970'te basılan "Ak Keme (Beyaz Gemi)" adlı romanındaki "isimsiz çocuğun" insanların arasında yaşamaktansa balığa dönüşerek kaybolması bir kaçışı, bir isyanı sembolize etmiştir. Yerli masalları dinleyerek milli şuur edinen bir çocuğun "yeni dünya"ya bir türlü ayak uyduramayıp kaybolması ile insanın kökünden uzaklaşmasının hazin sonucuna işaret edilmiştir. Yazar, bunu önlemenin yegâne yolun ise köklerine dönmekten geçtiğini ifade ederek totaliter devri eleştirme gücüne sahip bir eser meydana getirmiştir. Tölögön Kasımbekov'un "Sıngan Kılıç" (Kırılmış Kılıç) ve "Kel Kel" (Gel Gel) adlı eserleri de hem kuvvetli edebî yönü hem tarihî gerçekleri yansıtmaları açısından Sovyet dönemi Kırgız edebiyatında önemli yere sahiptir (Kırgız Adabiyatının Tarihi, 2002: 578; Çeribaş 2021: 1-19).

Yeni Dönem Kırgız Edebiyatında Kimliğe Dönüş Çabaları

1991 yılında SSCB'nin dağılması ile birlikte başlayan yeni dönem Kırgız Türklerini epey zorlu bir sürece sürüklemiştir. Totaliter sistemin çökmesiyle birlikte hem ekonomik hem sosyo-kültürel boşluğun içine birdenbire düşen Kırgızların yazın sanatı da kolay kolay durulamamıştır. 1991'lı yılların ikinci yarısından sonra Kırgız şair ve yazarlarının özgürlük ve kimlik arayış yoluna girdikleri açıkça fark edilmiştir. Bu buhranlı yıllardan itibaren Kırgız edebiyatının hem konu yelpazesi genişlemiş hem üslup bakımından birtakım yenilenmeler gözlemlenmiştir. Böylece toplum sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel bir dönüşüm sürecine girmiş, SSCB'nin dayattığı "geleneksel değerler" çözülmeye başlamıştır. Sovyet dönemi yazarlarının düşüncelerini açık bir şekilde ifade edemeyişinden doğan "içe dönük ve kapalı" edebî kişiliği rejimin kalkması ile beraber değişmeye başlamıştır. Mutlak monarşi kokan eserler yavaş yavaş ortadan silinirken tam bunun zıddı durumundaki hürriyet, eşitlik, demokrasi arzularının tasvir edildiği, totaliter rejime isyan eden eserler görülmeye başlamıştır. Komünizm ve faşizmin ferdiyeti yok ederek 'tek tip insan (mankurt)' yaratmaya çalışması şiddetle kınanmaya başlanmıştır. Sorgulayan, eleştiren, fikri hür insan karakteri işlenmeye başlanmıştır.

1991'den sonra hem maddi hem manevi boşluğa düşen Kırgız toplumunun sosyo-kültürel durumu birçok sorunu içinde barındırıyordu. Yoksulluk ile mücadele etmek zorunda kalan toplumda artan ruhsal çöküntü beraberinde suç-ceza dengesizliğini getirmiş, kanunsuzluk toplumun tüm hiyerarşi basamaklarında boy göstermiştir.

1994'te basılan Melis Makenbayev'in "Börülördün Çıyırı" (Kurtların İni) adlı romanında haksız yere hapse düşen bir insanın ruhsal durumu

tasvir edilirken dönemin başından geçirdiği belirsizlik, çaresizlik, başıboşluk üzerinde durulmuş, aynı zamanda Sovyet döneminde yapılan toplu cinayetlerin perde arkası aralanmaya çalışılmıştır. Makenbayev, eserlerinde cinayetleri ele alırken hapishaneye atılan masum insanların endişe ve umutlarını, orada uygulanan insanlık dışı işkenceleri anlatır, böylece adaletin bir ülkenin temeli olduğunu göstermeye çalışmıştır. Bunun yanı sıra o dönemin koşulları ve o günlerin ideolojik tartışma ve kamplaşmaları tasvir edilmiştir. Eserin kahramanı olan tutsak Karıpbek Niyazbekov'un özgür düşünce dünyası Rus yazar İ.S. Turgenev'in "nihilist" Bazarov'unu andırmış ve okur üzerinde derin bir etki bırakmıştır. Makenbayev'in diğer eserlerinde de suç-ceza ilişkisi ve dengesizliği tek bir kahraman üzerinden sosyal gerçekçilik yöntemiyle ele alınmıştır. Kırgız edebiyatı için yeni konu olan hapis hayatı fiziksel ve düşünsel prangaların ayırımı konusunda gerçekçi bir tasvir ile ortaya konulmuştur.

Dünyayı yorumlama biçimi, sanat ve estetik anlayışı değişmeye başlayan Kırgız edebiyatı yavaş yavaş yeniçağın tesiri altına girmiştir. 'Yeni dünyaya' açılan pencereden sızan ışığın sayesinde radikal duvarlar yavaş yavaş yıkılırken kalıplaşmış fikirler de esnemeye başlamış, insanlar yıllarca süregelen derin bir uykudan uyanmaya başlamıştır. 'Demir duvar'ların yıkılmasının ardından küreselleşme sürecine de girmiş olan Kırgızların yeni kültür ve medeniyetlerle tanışmasıyla birlikte toplumda dinî, ahlaki, sosyal ve kültürel sirkülasyonun artışı söz konusu olmuştur. Dış dünyaya kapalı olan toplumun zihin dünyası böylece yeni ufuklara kapı aralamıştır.

Küreselleşme ile birlikte hızlı bir iletişim sirkülasyonuna kapılan Kırgızların yazın sanatı da gelişim ve değişim sürecine girmiştir. Birçok edebiyat ödüllерinin sahibi, merkezi Türkiye'de bulunan "Kardeş Kalemler" in ve İngiltere'deki "Templar Poetry" heyetlerinin mensubu Turusbek Madılbay günümüz Kırgız edebiyatının önemli kalemlerinin biri haline gelmiştir. Kurgubilim dalında yazdığı eserleri yurtdışında da yankı bulmuştur. Bu anlamda Kırgız edebiyatına yenilik getirmiştir. Sosyal konuları ele alırken alışılmış tarzın dışına çıkmasıyla dikkatleri üzerine toplayan yazar, günümüzün gerçeklerini tasvir ederken hayali kişilik yaratır, bu kişilik üzerinden sosyal gerçekçilik çevresinde örölmüş eser yaratır. Eserlerindeki kahramanlar düşünceleri itibarıyla toplum karşısında yalnız ve çaresizdirler. Bulunduğu ortamdan dolayı içinden geçenleri açığa vuramayan bu kahramanların davranışları ve sözleri arasında başkalıklar, çelişkiler vardır. Bundan dolayı huzursuzdurlar. Dostluğa, aşka, iyiliğe, yüceliğe susamışlardır. Yazar, kahramanlarını olumsuz ortama rağmen koruyabildikleri yaşam sevinci, insan ve hayvan sevgisi ile karamsarlıktan kurtarır. Madılbay, "Kükünüs" (Zümrüdü Anka) adlı eserinde ise doğu masallarındaki bir kuş ile ümidi tasvir eder. Ana izleği ümittir. Kırgızlara sanki "Geçmiş olsun! Artık uçacaksınız!" müjdesini verir. Kükünüs, her yüz yılda bir kendi kendini yaktığına, sonra kendi külünden tekrar doğduğuna inanılan bir kuştur. Aynı bu kuş misali kendini yakarak intihar eden Orozkul, çocuk ruhuna girerek tekrar doğar. Bu kahramanla beraber geri

sapım tekniği ile dünyanın tarihi canlandırılır. Eserlerinde padişah ile avam halk, güç ile zenginlik, ömür ile ölüm gibi konular etrafında olay örülürken okuyucuyu da kendine çeken geniş bir hayal gücü karşımıza çıkar. Yazar, Kırgızlara çok yabancı bir düşünce olan insanın ölümünden sonra hayvan cisminde tekrar doğuşunu (reenkarnasyon- ruh göçü, ruhun sürekli olarak tekrar farklı farklı bedende doğduğuna inanılan bir olay) tasvir ederek düşünce ve ifade özgürlüğü hakkını doya doya yaşar.

Madılbay, “Pelorus-Cek” adlı eserinde ise maddi imkânsızlıklar içerisinde bunalan ruh, mutluluğun sadece madde ile elde edileceğini zanneder. Maddeyi en kolay yoldan kazanmaya çalışırken ‘etik’ ve ‘estetik’ olan her şeyi unuttur. Madde, beklenen huzuru ve mutluluğu vermez. İnsanın özünü oluşturan ruh ve madde dengesizliğinin, her birinin ifrat ve tefrit noktasındaki aşırılığının insanı felakete sürüklediğini; ideal olanın ikisi arasındaki dengeli bir sentez olduğunu göz ardı eden kahraman bunalıma girer. Neticede kendini sadece madde ile tatmin etmeye çalışmanın bedelini büyük hüsrarla öder. Yaşanan zaman acımasızdır; insanın ümitlerini, sevinçlerini sadece maddeye/tüketime özendirerek elinden alır ve tüketime olan iştahını körükler. Eserde ele alınan konu kapitalizmin doğurduğu tüketim bağımlısı insanların kaotik ruh ve düşünce dünyasına antitez olarak yunus balığının sevimliliği, samimiyeti ve duruluğu ile tasvir edilmiştir.

Madılbay, tüm eserlerinde ayrıntılara önem verir, tasvirleri canlı ve sürükleyicidir. Denizaltı dünyasını betimlerken okuyucu sanki denizin diplerinde yüzyormuş gibi hisseder. Tasvir ustası Cengiz Aytmatov gibi Turusbek Madılbay da zaman zaman efsanelere başvurur. Kırgızların milli bilincini yoklarken günümüzün değerlerinden bahseder.

Kalen Sadıkova isimli Kırgız yazar, eserlerinde herhangi bir dünya görüşünü ısrarla savunma yerine ihtimaller üzerinde durur, sosyal çirkinlik ve güzellik normlarını farklı bakış açısı ile yansıtır. Eserlerinde gerçekçi olmaktan çok sezgici ve izlemci yaklaşım hâkimdir. Ana kahramanları toplumun kültür taşıyıcısı olan kadınlardır. “Tirüülöy cesir” (Kocalı dul) ve “Olcoo Kadın” (Yollu kadın) adlı eserlerinde monoton hayat eleştirel gözle değerlendirilirken, örf-adet kisvesi altında ezilen bireyin sıkıntıları işlenir. Hayat tarzını değiştiremediği için bunalan ruh umutsuzluğa düşer, topluma karşı sergilediği kişilik ile gerçek kişilik arasında bocalayarak sonuca varamadığı bir döngüde kendi kendiyi hesaplaşır. Hesaplaşma sürecinde tek kişide gerçek kişilik tanık, yapay kişilik ise serüveni yürüten olarak okuyucunun karşısına çıkıyor. SSCB’nin arkasında bıraktığı sefalet içinde bunalan halkın alkol alışkanlığı yazarın “İt Turmuş” (Kahrolası Hayat) adlı eserinde tenkit edilirken alkol bağımlılığı gelecek nesle tehlike arz eden miras olarak ifade edilmiş, ayrıca yazar aynı eserde soydaşlarının tembelliğinden ve zihinsel ataletinden yakınmıştır.

Edebiyatta yenilik arama çırpınılarından bahsederken Marinka Franuloviç’ten de söz etmek gerekir. “Aynura”nın Tüşü” (Aynura’nın

Rüyası) adlı eserinde globalleşmeyle beraber dünya çapında sorun haline gelmiş olan insan ticareti üzerinde durur.

Kendini günden güne geliştirmekte olan yazar ve şair Çintemir Askarov'un eserlerinde de toplumun sosyo-kültürel katmanları ve acılı kaderleri söz konusudur. Yazar, konularını gelenek-görenek, aşk-nefret, yakınlık-özlem, iyi-kötü gibi sosyal tezatlıklardan seçmektedir. Eserlerinde bireysel sorun sosyal bir olayla çözümlenmeye çalışılır, ancak amacından çoğu zaman sapar. Örneğin, "Ataman Uuruların Tagdı" (Ataman Hırsızların Kaderi) adlı eserinde genel konu özele indirgenirken olay sadece bireyin yani Kubandık'ın şahsi durumuna kilitlenip kalmaktadır. "Cibibes Cürök" (Sert Yürek) adlı eserinde ise Kırgız köylerindeki "kız kaçırma" geleneğine lanet edilirken içe itilmiş arzular anlatılır. Begimay'ın geleneklere bile meydan okuyabilen ilk ve duru, güçlü ve cesur aşkı tarif edilir. Kişisel duyguları hiçe sayan gelenek yerilir, ona isyan edilir. Böylece, okuyucuya gelenek diye sahip çıkılan bazı alışkanlıkların ters yüzü gösterilmeye çalışılmıştır. Yazar, bu eseriyle insanın kendi duygularına ihanet edemeyeceği, ihanet ederse sahte hayata mahkûm olacağı mesajını verir. "Bala Kudureti" (Çocuk Kuvveti) ve "Toru Aygır" (Doru Aygır) adlı eserlerinde ise 1991 sonrasındaki Kırgız halkının zor koşulları dile getirilir. Kötü alışkanlıkların, nefretin, acımasızlığın, aile içi şiddetin ve bunun gibi sosyal sorunların kaynağı aranır.

Askarov, "Çaar Took" (Alaca Tavuk) adlı eserinde kasabanın sosyo-kültürel özelliklerini ortaya koyarken toplumun eski-yeni paradigmalarını mizahi bir dille vermiştir. Eserde gerçekçi bir tasvir dilinden uzak, iğneleyici kara mizah söz konusudur. Yazarın mizah dili, sağlam ve cesur eleştiriden beslenmektedir. Amacı, alışlagelmiş bir takım sosyal kabuller üzerinde toplumu farklı düşünmeye davet etmektir. Yazar, kenar mahallerde sıkça kullanılan argo dilinden faydalanarak orta ve alt tabaka insanların ağzına dayanan canlı bir anlatım kullanır. Anlatımı konuşma diline dayanmaktadır, süslü ifadelere başvurma çabası yoktur. Bazı cümleleri fazla uzatmış, tekrarlara sık sık başvurmuştur. Bu durum eserlerinin sürükleyiciliğini yitirmesine neden olmuştur.

Kırgız edebiyatında adından söz ettiren yazarların biri olan Gülmira Eşimkulova'nın eserlerinden oluşturduğu dünya ise karabasansı bir dünyadır. Yazar, eserlerinde genel olarak insanların ruhsal sıkıntılarını, diğer ifade ile günümüz toplumunun ruhsal çöküşünü ele alır. Eşimkulova'nın eserlerindeki belirgin karakter ruh hastası kişilerdir, onların bunalım, kuruntu, saplantı ve eylemleri söz konusudur. Yazar, "Özün İzdegen Adam" (Kendini arayan adam) ve "Köygöy" (Sorun) adlı eserleriyle iradenin dizgininden çıkmış olan aklın ihtiraslara engel olamayacağını ve bu geçici ihtirasların kalıcı pişmanlıklar doğuracağını anlatır. Yazar, bir insanın sadece duygularla hareket etmemesi gerektiğini, aklını kullanarak duygularını dizginlemesini bilmesi gerektiğini vurgular. Yazar, okuyucularına ve kendisine sanki gizli bir maksat koyar: "akıl ve iradesini kullanabilen insan tipini aklında çiz ve uygula". Yazar, bu bakış

açısı ile dünya klasiklerini hatırlatır; edebiyatın yıkıcı değil, estetik ve etik olanı koruyucu rolünde olması gerektiğini hatırlatır.

Günümüz Kırgız edebiyatının tanınmış yazarlarından olan Samat Kadırov eserlerinde kimi zaman doğrudan doğruya, kimi zaman da göndermeler halinde siyasal, sosyal, kültürel görüşlerini yansıtır. Yazar, eserlerinde çocuk yetiştirme, aile içi şiddet, geleneklere bağlılık ve geleneklerin aktarımı konusunda karşılaşılan sorunları ele alırken bu sorun sarmalında bunalan, sıkılan, yıkılan insanların ruhsal bunalımlarını örf-adetler sarmalında inceler. Yazar, gerek kendi iç dünyasına gerek dış dünyaya olan bakış açısında belirgin melankolik ve kötümserdir. Yazar, “Koş Kümböz” (İkiz mezar) ve “Cogolgon Cıldız” (Kayıp Yıldız) adlı eserlerinde savaşın acı yüzünü anlatırken karamsarlık konusunda çok ileri gider, okuyucuyu adeta pesimizmin doruklarına çıkarır. Kadırov, hayatta kalma mücadelesi veren insanların sosyal değerlerden uzaklaştığını “Amanat” (Emanet) adlı eserindeki Asanbay karakteri ile ifade ederken günümüz Kırgız toplumunun kanayan yarasına değinir. “Sızdagan Cürök Bayanı” (Sızlayan Kalp) ve “Menin Enem Kim?” (Benim Annem Kim?) adlı eserlerinde Kırgız kültüründe kutsal sayılan aile kavramının değiştiğine inanır, gittikçe çoğalan boşanmaların nedenini araştırmaya çalışırken ortada kalan masum çocukların kaderini ele alır. Kadını ailenin yapı taşı, kültürel kod taşıyıcısı ve milli ruh koruyucusu olarak görür. Ancak, bir ailenin, ebeveyn olgusunun anne baba dayanışmasından var olduğunu, kadının da toplumun üreten ve onu var eden bir bireyi olduğunu göz ardı eder. Yarattığı kutsal anne karakterinin kendi varlığını kabul etmeye hakkı yoktur. Çağdaş toplumlarda kabul gören kadın gücünü, kadını erkekleştirme gayesine matuf gördüğü için hoş karşılamaz. Sosyal varlık olarak kadının tek gayesinin ailenin bütün yükünü omuzlarına almaktan ibaret olduğunu savunur. Her ne kadar kendini geleneklerden besleniyor gibi gösterse de aslında gelenekleri yanlış yorumladığı net olarak görülmektedir. Zira Kırgız atalarının kendisinden sonra gelen nesillere bıraktığı bir nevi milli vasiyetname olan Manas Destanında da ocağın koruyucusu olan kadınlara saygı duymak gerektiği ifade edilirken her güçlü erkeğin arkasında çok güçlü bir kadının varlığı belirtilmiştir. Güçlü içgüdüye sahip, irfan, feraset ve şahsiyet sahibi kadın-ana tipi Manas Destanının birçok satırında geçmektedir. Eserlerinin ana fikri toplumun çekirdeği olan aileyi korumak olsa da kadını bir köle hükmüne koyduğu için yazar inandırıcı olamamıştır. Sert eleştirel tutumu tüm eserlerine yansımıştır.

Kırgız yazarı Sayragül Kadırova, eserlerinde hakkı yenen zavallı kimseleri savunur. Toplumda yoksulluğun getirdiği çaresizlik, bıkkınlık, umutsuzluk ve kabalık hâkimiyetini sürdürürken insanların insani değerlerini kaybetmeme çabası kolay anlaşılır bir dil kaleme alınmıştır. Sıradan insanların, ekmek kavgalarından çok sevgilerini, kederlerini ve iç dünyalarını yansıtmıştır. Yazar, “Keçirim Bulak” adlı eserinde ataerkil toplumlarda kabul gören bazı örf-adetler gereği bastırılmış aşk

duygusunun doğurduğu ruh sarsıntısına değinir. Eserin başkahramanı olan Saltanat'ın toplumsal değer yargıları kıskacındaki duygu yoksunluğu salt gözlem ile resmedilir.

Admir lakabı ile bilinen Kırgız genç kalemlerinin içinden romantik akımının izlerini gördüğümüz yazar hayalperest tutumu ile dikkat çeker. Admir, gerçeği hayali ile yorumlar. Eserlerinde okuyucuya gerçek hayatın vermediği bir dünyayı keşfetme imkânı sunduğu sezilir. Kırgız edebiyatındaki içselleşmiş ve yıpranmış olan melodramik havadan uzak durmayı tercih eder. Bu tercihi, onun değişik bir bakış açısı yakalamasını sağlar. Admir, “Lubov S Oblojki” adlı kitabındaki eserlerinde milli değerleri Batı dekoru içinde fantastik kahramanlarıyla kaybedilmemesi gereken değerler olarak verir. Yenilikçi, kurtarıcı düşüncelerin sentezini melez karaktere bürüyerek vermeye çalışır. Sanal dünyanın ölçülerinin ve statülerinin insanın kendisinin belirlemiş olduğunu ve bu statülerin insanla beraber değişime uğrayacağını anlatır. Yazarın “Miss Amfibi-City” adlı eserinde “gözüm bir şeyi görür, aklım onu kavrar, kavranan kalbime gider, duygularımla buluşur, harmanlanır ve nihayetinde benim kişiliğim, benim statüm ortaya çıkar” şeklindeki serüven izlenir. Admir, böyle sıra dışı yaklaşımı ile Kırgız edebiyatına hâkim olan karamsar dünyayı aydınlatırken karanlığın aydınlığa yenilmeye mahkûm olduğunu göstermeye çalışır. Bu genç yazarın hayal dünyası öyle geniş ki, vahşi bir ormanı andıran mevcut durumu medeniyetin hâkim olduğu bir “Amfibi-City’ye dönüştürmektedir. Okur, Admir’i okurken hayalin gücünü adeta yaşar, hayal ile zaferlerin mümkün olduğunu hisseder. Yazar, zor şartlar altında hayatta kalmaya çalışan insanları eğlenceli eserleriyle rahatlatırken okuyucusunu ahlaki değerler üzerinde düşünmeye de davet eder. Bir yandan çağdaş dünyanın gelişmiş ülkelerinde sosyal sorun haline gelmiş olan gençlerin tatminsizliği hâkim iken diğer yandan “2. dünya ülkesi” listesine dâhil edilen bir ülkenin genç mensubunun bu hayat dolu yaklaşımı dikkat çekicidir. Yazar, eserlerinde günümüzde en çok aranan genç insan profilini çizmektedir. Eserlerinde zirveye ulaştığında bile asil duygularını koruyabilen, şahsi menfaatlerin ve zümre çıkarlarının ufkunu kirletemediği, kin ve nefretin adil bakışını bozmadığı bir genç tasvir edilir. Yazar, eserlerinin genel çizgisini “Eser, derin anlamlar yükledikçe ağırlaşır kaldırılamaz hale gelir...” şeklinde tarif ederek yalınlığa dikkat çekmiştir.

Aydarbek İmangaziyevich Sarmanbetov adlı Kırgız yazar, Döbö (Tepe) adlı eseri ile “Kaşgarlı Mahmud’un 1000 yılı” yarışmasında ikinciliği kazanmıştı. Eserde birbirine âşık Kırgız oğlan ile Türk kızın duygusal savaşı gerçekçi bir yaklaşımla anlatılır. Her ne kadar kardeş toplulukların çocukları olsalar da yine de bir takım göze çarpan kültürel farklılıklar ele alınırken her iki milletin tarihi de anlatılır. Aşkta araya giren etmenler kendini feda etmeye zorlarken bireysel yok oluş serüveni anlatılır. Bu serüvene meydan okunmaz teslim olunur mesajı verilir.

SSCB sonrasında birçok yazarın eserinde yönetim belirsizliği, ezilmiş insanların hakları, mecburi yalanların köleliği, küflü gelenekler, yerleşmiş

otorite baskısı gibi bunalım ve buhran dolu konular dikkat çekmiştir, halkın özgürlük istek ve özlemlerinin yanı sıra bir bocalama evresi net bir şekilde görülmüştür. Yeni dönem Kırgız yazarlarını edebi akımlar bakımından ele aldığımızda belirli bir akıma bağlı kalmışlık söz konusu değildir. Bir akımın kriterlerini bilinçli olarak uygulamazlar. Bir eserde birçok akımın esintisi hissedilir. Kırgız çağdaş yazarını romantik, realist, sembolist... olarak kesin çizgilerle ayırmak doğru olmaz (Kırgız Adabiyatının Tarihi: XX Kılımdın Adabiyatı, 2002: 708).

Sonuç

Çalışmada Kırgız Türklerinin kültürel kimlik sorunu ve arayışları edebi eserler üzerinden gösterilmiştir. Genel anlamda SSCB öncesi ve sonrası ayırımında gösterilen edebi eserlerde Kırgız toplumunun başından geçirdiği travmatik dönemler işlenmiştir. Uzun ve yorucu göçler esnasında söylenen ıstırap dolu türküler, toplumla diyalogu yasaklanan kadının sınırlarını ve hayallerini ifade ettiği ninniler, zengin ağaya satılan genç kızın ağıtları... ile beslenen Kırgızlar Rusların işgali ile birlikte “sebebi bilinmeyen” savaflara sürüklenmiş ve geride gözyaşlı anne baba, dul ve yetim ordusu bırakmıştır. Elbette, toplumun maruz kaldığı bu zorluklar halkın ruhunda derin yaralar açmıştır. Bundan dolayı Kırgız edebiyatında melankoli, hüznün, maraz kokan eserler hala sevilmekte, çünkü halk orada kendini bulmaktadır. Yazarlar da kendine yakın gördükleri bu “sarı” konuları, atalarından kalan bir duygu mirası gibi korumakta ve sık sık ele almaktadır.

Sovyet rejiminin kalkması Kırgız toplumunda bir takım müspet gelişmelere zemin hazırlamakla birlikte, maddi-manevi, ferdi-sosyal bir yığın sıkıntılar, acılar ve buhranlara da sebep olmuştur. Ülke çapında arka arkaya küçük ayaklanmalar meydana gelmiştir. Bağımsızlığın verdiği sarhoşluk geçince vaat edilenlerin ve beklentilerin gerçekleşmediğini veya öyle pek çabuk ve kolay gerçekleşmeyeceğini idrak eden halk, derin bir üzüntüye kapılmış, zor hayat şartları nedeniyle kötümserlik çukuruna düşmüştür. O dönemde hayattan bezmiş, maddi ve manevi çöküşte debelenen kötümser tiplerin işlendiği eserler çoğalmıştır. Böylece, kitap mağazalarının raflarında birbirini tekrar eden hızlı tüketilebilecek, estetik çizgisini belirleyemeyen eserler boy göstermiştir. Günümüz Kırgız edebiyatında sezgi türü ve yaklaşım tarzı bakımından yenilik yaratma, bir gerçeği yeni bir bakış açısı ile yansıtma veya estetik değerlerin getirdiği manevi tatmin duygusunu verme sorunsalı güncelliğini korumaktadır.

Çağdaş dünyanın bilişim hızının yanı sıra toplu ulaşım araçlarının çeşitlenmesi ve yaygınlaşması ile birlikte evrensel değerler milli değerleri zayıflatmaya başlamıştır. SSCB dönemi Kırgız edebiyatında izlenen Sovyet insan tipi yok olurken yenedünya insan tipi görülmeye başlamıştır. Sovyet dönemi ile alt üst edilen değerler karmaşasından sonra yeni dönem ile birlikte hücum eden birçok yabancı düşünce, Kırgızların kültür kimliğine ters görüş ve davranışlar, gün geçtikçe aktüalitesini korumakta ve

toplumun bazı kesimleri tarafından sert bir şekilde eleştirilmektedir. Zira kendileri Hristiyan olmasına rağmen sırf sistem kölesi yaratmak uğruna 70 seneyi aşkın süre boyunca SSCB topraklarında ateizmi aşıl原因 Rus hegemonyasına rağmen Kırgızlar, kendi inancını, dünyaya olan bakış açısını, kültürünü koruyabilmiştir. Ancak 1991’de demir kapıların yıkılması ile birlikte hem fiziki hem fikri olarak hücum eden yabancı kültürler Kırgızlar için yeni bir tehdit olarak kendini göstermiş ve gün geçtikçe kendini daha fazla hissettirmektedir. Kırgız kültürel kimliğine yabancı fikirler hem batıdan hem doğudan hızla akmaya devam etmektedir. Kültürel kimlikte yaşanan bu düşünce buhranı edebi eserlerde çok açık izlenmektedir. Tam bu noktada edebiyat dünyasının milli özelliği gün geçtikçe önem arz etmektedir. Zira milli değerlerin aksedildiği yerel edebiyat bilişim dünyasının baş döndürücü hızına karşın bir nebze olsun nefes olacak niteliktedir. Görsele dayanan dünyaya karşı iç güzelliği, özü, tabiatı, kimliğe ışık tutan edebi eserler güncelliğini hiçbir zaman kaybetmeyecektir. Bunun için Kırgız aydınlarının sanat ve estetik değerlerinin yeniden gözden geçirmesi ve günün şartlarına uyarlaması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Admir. J. K. (2008). *Lubov s oblojki*. Bişkek.
- Asakeyeva, D. (2015). *Sovettik ideologiya cana XX kılımdağı uluttuk adabiy-körköm prosets*. Bişkek: Uluu Toolor.
- Askarov, Ç. (2008). *Bala kudureti. Ataman uurulardın tagdırı*. Bişkek.
- Askarov, Ç. (2008). *Toru aygır. Ataman uurulardın tagdırı*. Bişkek.
- Askarov, Ç. (2008). *Çaar took. Ataman uurulardın tagdırı*. Bişkek.
- Askarov, Ç. (2008). *Cibibes cürök. Ataman uurulardın tagdırı*. Bişkek.
- Askarov, Ç. (2008). *Döbö. Turar B. Bişkek*.
- Aytmatov, C. (1970). *Ak keme*. Frunze.
- Çeribaş, M. (2012). Sovyetler birliği döneminde Kırgızistan’da folklor çalışmalarında ideolojik yaklaşımlar: Er Soltonoy destanı örneği. *Journal of Turkish Studies*. 7(1), 753-780.
- Çeribaş, M. (2021). Kırgız akın (halk şairi) ve Manasçısı Bayımbet Abdırakman Uulu (Togolok Moldo). *Türk Dünyası Akademik Bakış*, 2, 1-19.
- Eşimkulova, G. (2008). *Özün izdegen adam*. Bişkek.
- Eşimkulova, G. (2008). *Köygöy*. Bişkek.
- Franuloviç, M. (2009). *Aynuranın tüşü*. Kirland.
- Laylieva, İ. (2009). *Kirgizskiy roman na rubeje XX – XXI vekov*. [Tekst]. Bişkek: Biyiktik.
- Kasımbekov, T. (1996). *Sıngan kılıç*. Bişkek.
- Kasımbekov, T. (1990). *Kel kel*. Bişkek.
- Kadırov, S. (2007). *Koş kümböz. Ekinci ömür*. Bişkek.

- Kadırov, S. (2003). *Cogolgon cıldız*. Bişkek.
- Kadırov, S. (2007). *Amanat. Ekinici ömür*. Bişkek.
- Kadırov, S. (2003). *Sızdagan cürök bayanı*. Bişkek.
- Kadırov, S. (2007). *Menin enem kim. Ekinici ömür*. Bişkek.
- Kadırova, S. (2009). *Keçirim bulak*. Bişkek.
- Kırgız Adabiyatı. (2004). *Manastaanuu cana körköm madaniyattın uluttuk borboru*. Bişkek.
- Kırgız adabiyatının tarıhı: XX kılımdın adabiyatı (60- cıldardan kıyın). VII tom. (2002). Bişkek: Kırgızpoligrafkombinat.
- Kırgız adabiyatının tarıhı: Azırkı Kırgız adabiyatı. X tom. (2002). Bişkek: Poligrafbumresursı.
- Madılbay, T. (1992). *Pelorus-cek*. Bişkek.
- Madılbay, T. (2007). *Kükünüs*. Bişkek. 2007.
- Makenbayev, M. (1994). *Börülördün çiyırı*. Frunze.
- Matuzkova, E. (2014). Kulturnaya identichnost: k opredeleniyu ponyatiya. *Vestnik Baltiyskogo Federalnogo Universiteta im. İ. Kanta*, 2, 62-68.
- Özkan, İ. (2009). Halk edebiyatı ve millî kimlik. *Türk Kimliği. Ayvaz Gökdemir'e Armağan-2*, 75-97, Ankara: Ötüken Neşriyat.
- Özkan, İ. (2019). Türk kültürel kimliği. *I. Uluslararası Develi-Âşık Seyrânî ve Türk Kültürü Kongresi, 3.Kitap "Türk Kültürü Bildirileri*, 39-42, Kayseri: Develi Belediyesi Yayınları.
- Sadıkova, K. (2002). *Tirüülöy cesir. Er izdöö*. Bişkek: Biyiktik.
- Sadıkova, K. (2002). *Olcoo kadın. Er izdöö*. Bişkek: Biyiktik.
- Sadıkova, K. (2002). *İt turmuş. Küç küyöö*. Bişkek: Biyiktik.
- Sarmanbekov, A. (2008). *Döbö*. Bişkek.
- Stamov, A. (2001). *Uluu tragediya – Uluu chındık*. Bişkek: Erkin.
- Rısak, İ. (2017). İdentichnost: Sushnost termina i istoriya ego Fformirovaniya. *Vestnik Tomskogo Gosudartvennogo Universiteta*, 38, 130-138.
- Tokombayev, A. (1991). *Kanduu cıldar*. Bişkek: Erkin.

Extended Summary

Research Problem: This study explores the transformation of cultural identity among Kyrgyz Turks, focusing on the impacts of historical assimilation policies and contemporary globalization. Beginning with the Russian Empire's occupation of Turkestan and intensifying during the Soviet era, assimilation policies systematically undermined historical and literary resources, suppressing cultural expression. During the Stalinist repressions, many intellectuals were executed, exiled, or silenced. This suppression significantly affected the literary landscape, as censorship shaped the creation and dissemination of texts. Within this context, the central question of the study is: How have historical pressures and globalization influenced the cultural identity of Kyrgyz Turks, and how is this transformation reflected in their literary works?

Purpose of the Study: The main objective of this study is to examine the search for cultural identity among Kyrgyz people through the lens of literary works, while also analyzing the influence of technological advancement and globalization on this identity. The study aims to

shed light on how Kyrgyz literature serves both as a mirror and a medium for cultural survival, transformation, and resistance.

Methodology: The research adopts a qualitative approach, using textual analysis and content analysis methods to examine literary works from the Soviet period to the present. Selected Kyrgyz literary texts are evaluated in terms of character construction, thematic structure, and cultural symbolism, contextualized within the broader socio-political and historical framework. The study treats literature not merely as an artistic form, but as a crucial medium for cultural transmission and identity negotiation.

Findings:

-Soviet-era literature was shaped by ideological control, featuring rigid character types aligned with the ideal of a "Soviet citizen," often lacking authentic cultural reflection.

-In contrast, contemporary Kyrgyz literature shows an increase in thematic variety, influenced by the pace of global technological development, but also reveals disorganization or inconsistency in addressing cultural themes.

-A flexible and multidimensional portrayal of characters is more common in recent literature, replacing the static "good vs. evil" archetypes of earlier works.

-The rise of the "global citizen" identity, with reduced attachment to specific ethnic or national affiliations, challenges the continuity of traditional cultural identity.

-There are signs of cultural erosion, as local values are sometimes overshadowed by globalized narratives.

Conclusion and Discussion: The findings demonstrate that historical repression and modern globalization have both contributed to the transformation and partial weakening of cultural identity among Kyrgyz Turks. Literature has served both as a site of cultural loss and a tool for cultural preservation. The study emphasizes that:

-Nations must actively engage in protecting and promoting cultural identity through education, media, and the arts.

-State intervention, while necessary, should avoid coercion and instead adopt supportive and empowering measures.

-Literary production should be encouraged in free and culturally rooted environments, allowing for the natural reflection of identity and values.

In an age where globalization poses the risk of homogenizing cultural expressions, national literatures such as that of the Kyrgyz people remain essential for safeguarding and reinventing identity.

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate: Makale konusu ve kapsamı etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir. / *The subject and scope of the article do not require an ethics committee approval.*

Finansman/Funding: Bu makale için herhangi bir kurum ve kuruluştan destek alınmamıştır. / *No support was received from any institution or organization for this article.*

Yapay Zekâ Kullanımı/Use of GenAI: Bu makalede yapay zekâdan yararlanılmamıştır. / *GenAI was not used in this article.*

Destek ve Teşekkür/Support and Acknowledgment: Destek ve teşekkür beyanı bulunmamaktadır. / *There is no statement of support or gratitude.*

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / *There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.*

Yazarın Notu/Author's Note: Yazarın bir notu yoktur. / *There is no author's note.*

Katkı Oranı Beyanı/Author Contributions: Makale tek yazarlıdır. / *The article has a single author.*